

ANDREJ SIRÁCKY

K NIEKTOÝM PROBLÉMOM BURŽOÁZNEJ SOCIOLOGIE A FILOZOFIE

Na okraj sociologického kongresu v Amsterodame a Medzinárodnej konferencie o ľudských vzťahoch v Berg en Dale

I

Vynechávam všetky nepodstatné — z hľadiska problémov — veci, ktoré súvisia s kongresom v Amsterodame a konferenciou v Berg en Dale (receptie, exkurzie, spoločenské, kultúrne podniky a pod.). Vyzdvihnem iba *niektoré okolnosti*, ktoré objasňujú *celkovú atmosféru a problematiku*. Tretí svetový sociologický kongres v Amsterodame sa konal od 22. do 29. augusta 1956 a Medzinárodná konferencia o ľudských vzťahoch od 4. do 13. septembra 1956 v Berg en Dale (Nijmegen, Holandsko).

Na kongrese v Amsterodame holo prítomných viac ako 500 delegátov z 56 štátov. Zo Sovietskeho svazu bolo 17 delegátov, z Poľska 10, z Juhoslávie 8, z Nemeckej demokratickej republiky 4, z Rumunska 4, z Maďarska 2, z Československa 2, z Bulharska 1. Boli tu napr. vynikajúci sovietski pracovníci z oblasti filozofie, politickej ekonómie, histórie, práva (Fedosejev, Kammari, Rumencev, Kuznecov, Nemčinov, Kečekjan a iní), z Poľska Schaff, Ossovski, Hochfeld, z Juhoslávie Mandič, Bonač, Mitrovič a iní.

Hlavná téma bola: *Problémy spoločenských zmien v 20. storočí*.

Diskutovalo sa o týchto otázkach:

1. Zmeny v ekonomickej štruktúre.
2. Zmeny v triednej štruktúre.
3. Zmeny v organizácii priemyslu.
4. Zmeny vo vlastníckych vzťahoch.
5. Zmeny v organizácii poľnohospodárstva.
6. Zmeny v rodinných vzťahoch.
7. Zmeny vo výchove a vzdelaní.
8. Všeobecná problematika sociálnych zmien.
9. Sociológia roku 1956.

Podkladom pre diskusie v pléne a v sekciách bolo asi 150 referátov, ktoré účastníkom vopred rozoslali. V týchto dokumentoch boli vytlačené aj referáty súdruhov zo Sovietskeho svazu, Poľska a Juhoslávie.

U nás nebola nijaká príprava pre kongres — pre našu neinformovanosť — a do poslednej chvíle sa ani nevedelo, kto sa zúčastní na jednom alebo druhom kongrese. Ja som svoj referát *O socialistickom humanizme* písomne odovzdal, podobne aj súdruh Kosík, vedecký pracovník Kabinetu filozofie ČSAV, mal pripravený referát *Marxistická teória tried a jej kritici*.

Autori vytlačených referátov mali obyčajne úvodné (niekedy dlhé) reči, takže na diskusiu (5 minút) nezostalo času. Referáty sa prednášali v angličtine, francúzštine, sovietski súdruhovia v ruštine. V pléne sa nediskutovalo, ale vopred pripravené prejavy sa prečítali.

Delegáti zo socialistických krajín mali spoločnú poradu dňa 28. augusta večer v hoteli Krasnapolsky. Prítomní boli: zo SSSR Fedosejev, Rumencev, Kammari, Nemčinov, z Poľska Schaff, Hochfeld, z Juhoslávie Mandič, Mitrovič, z Československa Sirácky, Kosík, z NDR Schulz, z Maďarska Molnár, z Bulharska Ošavkov.

Diskutovalo sa o týchto otázkach:

1. Otázka vydávania marxistického časopisu pre filozofiu a sociológiu. Časopis by mal vychádzať v reči ruskej, anglickej, francúzskej a nemeckej.

2. Otázka spolupráce so sociológmi z kapitalistických krajín. Príprava a účasť na budúcom svetovom sociologickom kongrese.

3. Spolupráca medzi socialistickými krajinami v oblasti historického materializmu (marxistickej sociológie).

4. Otázka historického materializmu — marxistickej sociológie.

Medzinárodná konferencia o ľudských vzťahoch (Internationale conference on human relations) sa konala od 4. do 13. septembra 1956 v Berg en Dale (Nijmegen) pod patronátom holandskej kráľovnej Juliany.

Zúčastnilo sa na nej asi 600 delegátov z viac ako 40 štátov. Zo socialistických štátov boli prítomní 2 delegáti z NDR, 2 z Rumunska, 3 z Juhoslávie a 1 (ako pozorovateľ) z Československa.

Hlavná téma konferencie bola: *Výskum faktorov, ktoré ovplyvňujú medziludské vzťahy*.

Úvodná prednáška: Zmeny a odpor proti zmenám v medziludských vzťahoch.

Diskusia (v sekciách) sa konala okolo týchto hlavných tém:

1. Prechod agrárnej spoločnosti v spoločnosť priemyselnú.

2. Problémy spoločenského a rodinného života a emancipácia žien.

3. Uprednostnenie zvolených vedúcich pred dedičnými.

4. Odpor proti zmenám v medziludských vzťahoch.

5. Filozofický základ medziludských vzťahov.

6. Vzťahy medzi zamestnávateľmi a zamestnanými.

7. Vzájomné pôsobenie medzi výskumom a praktickou aplikáciou v oblasti medziludských vzťahov.

Diskusie boli v sekciách (A, B, C, D), v ktorých sa prerokovali dielové problémy z plenárnych zasadnutí.

Rokovacou rečou konferencie bola angličtina, francúzština, nemčina a španielčina.

II

Môj referát o priebehu kongresu v Amsterodame (čiastočne aj v Berg en Dale) nebude ani chronologický ani sústavný, tým menej vyčerpávajúci. Pôjde mi o vy-

stihnutie *podstatných, hlavných črt, charakterizujúcich celkovú atmosféru a diskutované problémy*. Budú to viac-menej pripomienky, z ktorých vynikne celková situácia typická pre svetonázor sociológov a filozofov kapitalistických krajín. V úvode som síce naznačil tému a obsah skúmaných otázok na oboch kongresoch, no podrobne referovať — z časových a iných dôvodov — nie je mojím cieľom.

Keď chceme dostať správny názor a pochopiť celkovú problematiku, je potrebné sústrediť sa na opísanie *atmosféry*, na oboznámenie sa s niektorými *zásadnými teoretickými otázkami* a čiastočne aj s otázkami *metodologickými*. Na konci podám stručný záver.

Čo je charakteristické pre *celkovú spoločenský postoj sociológov* a vôbec vedec-kých pracovníkov v oblasti spoločenských vied kapitalistického Západu?

Nazdávam sa predovšetkým, že *je to úsilie* (či úprimné alebo nie, či sú si niektorí vedomí nepriamej služby kapitalizmu a imperialistickej politike alebo nie — nechávam stranou) o *akúsi nadtriednu a nadštátnu organizáciu celého spoločenského života*: na úseku výchovy, náboženského života, demokratickej organizácie kultúry, občianstva, žien, mládeže, organizácie práce (ekonomickej a psychologickej), filantropie a konečne na poli organizácie informácií (tlač, rozhlas, televízia, kino atď.).

Všetko toto úsilie má smerovať — ako sa zdôrazňovalo najmä v Berg en Dale — „k trvalému zlepšovaniu ľudských vzťahov“. Na čele týchto snažení, ktoré majú dostať pevnú organizačnú bázu a formu, majú byť vynikajúci štátnici a politici. Účasť vedúcich politikov v realizácii uvedených snažení je podľa našej mienky len *symbolická, abstraktná*. Z celého riešenia diskutovaných problémov a záverov holo zrejmé, že ide len o fasádu.

Delegáti zo západu vyhlasovali, že spomínané úsilie sa javí od konca druhej svetovej vojny ako *systematická spolupráca ľudí dobrej vôle celého sveta*. Priateľstvo a zodpovedná práca má byť základom ľudských vzťahov, ktoré majú spočívať na najvyšších ideách a hodnotách. Domnievam sa, že obsah tohto neplodného idealizmu a abstraktného humanizmu sa v celej svojej nahote odráža najmä dnes — v osvetlení imperialistického brutálneho útoku na Egypt a v zbesilej kampani a propagande niektorých medzinárodných (i „pokrokových“) organizácií a inštitúcií proti likvidovaniu kontrarevolúcie v Maďarsku.

Vedci kapitalistického západu vo svojich referátoch, v diskusiách a v rezolúciách hovorili o tom, že *naš svet má byť jednotný, nedeliteľný, prinášajúci slobodu a spravodlivosť pre každého*. Zdôrazňovali, že tieto snahy sa nemajú realizovať na línii politickej, ale výlučne výchovnej („strictement éducatif“). V takejto organizácii (napr. „Svetového bratstva“) sa majú združovať ľudia, ktorí uznávajú jednotný morálny zákon („une loi morale“). Pre tento cieľ treba získať celé ľudstvo, všetky národy, bez rozdielu rás, náboženstva a politického presvedčenia. Majú sa rešpektovať práva každého, lebo to je základ slobody pre každého. Človek podľa svojej prirodzenosti je spoločenské bytie a všestranný rozvoj jeho osobnosti je možný len v styku so sebe podobnými. Odmietanie tohto princípu a poznatku je príčinou svetovej dezintegrácie. Každý človek je vraj strážcom svojej slobody. Každá ľudská bytosť je čiastkou ľudstva, s ktorým je nerozlučne spojená. Toto úsilie stupňovaného individualizmu a liberalizmu — na línii absolútnej nereálnosti — charakterizovalo vo veľkej miere myšlienkové ovzdušie v Amsterodame a v Berg en Dale.

V rezolúcii International Conference on Human Relations sa zdôrazňuje, že problém ľudských vzťahov sa týka všetkých národov sveta, že „problém medziľudských vzťahov nemožno skúmať len z hľadiska geografického alebo sociálneho, ale z hľadiska širokej svetovej perspektívy“.

V závere sa hovorí: „Ľudstvo sa nachádza dnes v jednom kritickom vývinovom štádiu. Konferencia sa preto obracia s naliehavou výzvou na všetkých mužov a ženy sveta, aby všetko ľudsky možné urobili, aby spoluprácou, výskumom a spoločnou cestou zlepšili medziľudské vzťahy vo všetkých životných oblastiach. Posolstvo konferencie sa obracia na každého človeka a každý je povinný prispieť k tomuto zlepšeniu. Účastníci konferencie dúfajú, že toto posolstvo povedie k rozhodujúcemu obratu, ktorý bude znamenať integráciu všetkých národov sveta. Konferencia je presvedčená, že rozvoj medziľudských vzťahov v daných podmienkach bude mať rozhodujúci vplyv na budúcnosť ľudstva.“

Celkové zameranie referátov i diskusia v Amsterodame a v Berg en Dale ukázali jasne, že buržoázni sociológovia, filozofi a psychológovia pokračujú dôsledne na doterajšej línii rôznych svetových vedeckých kongresov: na línii *intelektuálneho a morálneho apelu*. Z komplexu ekonomických, sociálnych, politických a ideologických problémov vyberajú iba duchovnú stránku a z hľadiska prísne teoretického rozboru (opierajúc sa o argumenty úzkeho a izolovaného úseku faktov) robia závery pre spoločenskú prax. Ako sme videli a ako vidíme najmä dnes vo svetle posledných udalostí, *celé toto úsilie vedcov a intelektuálov vôbec končí v slepej uličke morálneho apelu a bankrotu*, v hystérii hluchých výziev k svedomiu národov.

O hlbší rozbor rozporov, ktoré charakterizujú dnešný svet, pokúsil sa jeden z najaktívnejších účastníkov oboch kongresov — prof. Brachfeld z Venezuely. Prejavil síce aj určitú znalosť marxistickej literatúry, snažil sa rozobrať základné príčiny dnešného rozdelenia sveta, jednako sa len nedostal ku koreňom javov, otriasajúcich dnešným svetom (kapitalizmus — socializmus, boj proti imperialismu a kolonializmu, otázka mierového spolužitia, otázka vojny a mieru atď.). Brachfeld hovoril o tom, že existujú dva svety: západný a východný. Na Východe sa tvorí vraj nová civilizácia kolektivistická (masová), na Západe sa upevňuje individualistická, ale niekde (napr. v USA) sa táto rozkladá novými prvkami kolektivistickej civilizácie. Najzávažnejším problémom dnešného človeka je vyporiadať sa *intelektuálne a morálne* s následkami industrializácie, technizácie a materializácie života. Mnohé pekné, tradičné, ustálené a milé veci zanikajú. Sú to najmä fabriky a stroje, čo rušia krásu nášho života. Kolektivismus prináša rozklad tradičných foriem života a spoločnosti. Tento kolektivismus nie je však sociálny a nie všetko sociálne je aj ľudské. Na Západe, dôvodí Brachfeld, sa nevenuje dostatočná pozornosť skúmaniu otázky, aké sú a budú dôsledky prílišnej racionalizácie (mechanizácie a automatizácie) života? Tieto náhle zmeny a ich nedostatočné absorbovanie v duši, morálke a svedomí ohrozujú duchovné a intelektuálne zdravie ľudí a zapríčiňujú neurózy a psychózy veľmi nebezpečného stupňa. Brachfeldove referáty a všetky veľmi časté diskusné príspevky v sekciách kongresu v Amsterodame a v Berg en Dale vyzneli ako živelný odpor proti kolektivismu, ktorý vraj prináša zotročenie človeka. Nevidí nielen podstatný, ale nijaký rozdiel medzi fašizmom a socializmom. Tento vpád kolektivismu do klasicky ustáleného spôsobu života ľudí na Západe vedie k ťažkým spoločenským, morálnym a duchovným konfliktom. V dôsledku všetkých týchto zmien nielenže sa šíri masová chorobnosť ľudí (psychózy, neurózy, nezdravá sexualita atď.), ale odohráva sa akýsi proces infantilizácie ľudstva (návrat k minulosti, k starým hodnotám, k detstvu). Je tu síce aj odpor proti týmto zmenám a tendenciám, ale pokračujúce tempo industrializácie a so štátnym zásahom súvisiaci vzrast byrokratizácie života vedie nevyhnutne k rozkladu všetkých ustálených foriem — najmä k strachu a neistote, čo charakterizuje život človeka na Západe.

Takto vidí situáciu západného kapitalistického sveta Brachfeld (a väčšina socio-

lógov) a východisko z tejto biedy hľadá v opatreniach intelektuálneho a morálneho charakteru. Tento „vedecký“ rozbor z pozícií idealizmu, záver konferencie z Berg en Dalu i záverečná reč prof. Friedmanna, nového predsedu ISA na bankete v hoteli Krasnapolsky v Amsterodame končili — v snahe odstrániť zlo zo sveta — v neúčinnnej morálnej výzve k svedomiu ľudí — predovšetkým intelektuálov.

Keď máme teda na mysli to, čo vyznelo ako záver z diskusií v Amsterodame i z rezolúcie v Berg en Dale (i na tejto konferencii sa zúčastnili vo veľkom počte sociológovia), stručne to môžeme označiť ako úsilie sociológov po realizácii ich poučiek vo verejnom živote. Chcú *vedeckou analýzou odstraňovať bariéry medzi ľuďmi* a prispievať k duchovnej integrácii ľudstva na poli vedeckom. Žiaľ, svoje úsilie koncentrujú výlučne v oblasti teórie, na poli výchovy a ich rozpracovanie ekonomických a technických úloh sa pohybuje na línii abstraktnej, nekonkrétnej a vzduchoprázdnej. Najmä preto, že všetky tieto snahy — ekonomického a technického charakteru — chcú úplne izolovať od politiky. Toto slovo — politika — vyvoláva u nich priamo *živelný odpor* a pokiaľ sa hovorí o politike, tak iba v zmysle neúčinných apelow na politických reprezentantov. Často sa veľmi podrobne zaoberajú problémami techniky a technológie (vyhýbajú sa však výrazom výroba, ekonomika a najmä politickej terminológii) a prenikavé zmeny v tejto oblasti, ktoré zasahujú do všetkých úsekov života, vyvolávajú u nich nepochopenie, neistotu, pesimizmus. Hovoria o nedohľadných následkoch zmien v industrializácii a technike, ale nechápu ani ich príčiny a nevidia správne ani dôsledky, ktoré z nich plynú pre spoločenský život. Súvislosti medzi ekonómiou, politikou a vedou im úplne unikajú. Práve tak neexistuje ani spojenie medzi teóriou a praxou. I problémy metodologické sa tu rozvíjajú úplne nezávisle od teórie a potrieb praktického života. Snažia sa síce rozvíjať aj v spoločenských vedách metódy a techniku, ale tieto vtlačujú do úzkeho rámca dielových výskumov a výsledky sa nesnažia aplikovať do praxe, do spoločenského života. Metodologické problémy stávajú sa taktó samoučelnými a pokiaľ sa využívajú napr. v bádani o ľudských vzťahoch, tak nevedú k nijakým konkrétnym výsledkom, ale výlučne k abstraktným teoretickým záverom. Podobne aj ich skúmanie medzinárodných problémov, pokiaľ sa nimi vôbec zaoberajú, pohybuje sa výlučne na teoretickej línii — bez konkrétneho analyzovania skutočných mocenských a politických síl vo svete. Pokiaľ z toho vyplývajú určité praktické závery, tak majú výlučne morálne a intelektuálne zameranie.

Nielen pri týchto *problémoch všeobecnej povahy*, ale aj pri analýze konkrétnych otázok, napr. pri rozbere ekonomickej štruktúry alebo rozbere triednych vzťahov, bola zrejmu slabinou buržoázných sociológov, a to veľkou, ich *labilná platforma idealistického svetonázoru, metafyzický prístup k problematike* a až *úzkostlivé úsilie skúmať parciálne problémy, vytrhnúť ich zo súvislosti všeobecne spoločenských a v každom prípade izolovať ich od problémov konkrétnej politiky*. Na tomto základe, vychádzajúc z pevných pozícií marxistickej teórie, delegáti socialistického tábora *mohli by* veľmi ľahko vyvracať názory a teórie buržoázných sociológov (medzi ktorými boli aj pokrokoví, aj keď nie marxistickí sociológovia, ako napr. Gurwitch, Goldmann, Friedmann a iní), keby: a) bola tu znalosť angličtiny, v ktorej sa najmä diskutie v sekciách viedli; b) keby sme už mali dôkladne v systéme rozpracovanú teóriu historického materializmu, marxistickú sociológiu, opierajúcu sa o fakty a podrobne rozpracované pojmy; c) keby bolo medzi nimi znalosti príslušnej odbornej literatúry, súčasných špeciálnych i všeobecných sociologických diel i metód a problémov buržoáznej sociológie.

Pre tieto — a nepochybne aj iné dôvody — *nemohli delegáti socialistického*

tábora dost pohotove odrážať mnohé nesprávne názory a ich argumentácia nebola vždy podopretá faktami a konkrétnym rozborom sociálnych javov. Aj pre túto príčinu vznikali niektoré nedorozumenia medzi sociológmi z kapitalistických krajín a z krajín socialistických. Toto nedorozumenie — píše napr. essenský „nezávislý“ časopis Die Welt (4. septembra 1956) nepodarilo sa ani na kongrese odstrániť, naopak, priepať medzi Západom a Východom sa ešte prehĺbila. Podľa tohto časopisu, delegáti Sovietskeho sväzu „a ostatných štátov spoza železnej opony väčšinu otázok odbavovali politickými frázami a odvolávali sa na *Komunistický manifest* (!)“ Nepoznajú vraj odbornú, vedeckú sociologickú literatúru a pomery v Európe aj v oblasti sociologického výskumu poznajú len do roku 1914.

Aj keď spomenutý časopis veci zveličuje a argumentácia delegátov socialistických krajín sa nezakladala len na frázach a na citovaní klasikov marxizmu-leninizmu, jednako len už *spomenuté okolnosti zapričiňovali, že nebolo možné dost pohotovo a presvedčivo vyvracať tvrdenia buržoáznych sociológov*. Napriek určitým nedostatkom videla sa však v diskusiách a besedách *prevažne marxistickej vedy o spoločnosti* — najmä pri diskusií o ekonomickej štruktúre, o triedach, o existencii tzv. „strednej triedy“ (middle class). U sociológov zo západu sa prejavovali znalosti metodologické (pokiaľ ide najmä o konkrétnu metódu sociálneho výskumu, o experiment, ankety, dotazníky, rozbor štatistických údajov atď.), ale *zrejme bolo i to, že im chýbala pevná teoretická opora*. Ich sociálne rozborov mali charakter alebo teoreticko-abstraktný, alebo tak úzko empirický, že záver z toho mohol byť iba hmlistý a nejasný. Boli tu fakty, argumenty, štatistika atď., ale závery boli idealistické.

Najväčší záujem vyvolali na kongrese v Amsterodame *otázky zmien v ekonomickej a triednej štruktúre*. V otázke spoločenských vzťahov (stratifikácia — sociálne rozvrstvenie, hierarchia) i vlastníckych vzťahov bol tlak buržoáznych sociológov — podložený výskumom konkrétnym, ale parciálnym — na marxistickú teóriu veľmi silný.

O čo v *podstate* išlo? O to, že buržoázni sociológovia prijímali síce termín „trieda“ (častejšie však upotrebovali výraz skupina, vrstva), ale dávali jej *iný obsah*, prípadne prichádzali s teóriou o existencii *nových tried*. Tak napr. dokazovali (Mayer, Bernardová a iní z USA), že v kapitalizme sa vytvára *nová triedna štruktúra*, že v dôsledku zmierňovania triednych rozporov sa triedy nielen rozkladajú, ale aj zanikajú v starom poňatí (buržoázia, robotníctvo, roľníctvo atď.). V USA sa vraj vytvára z mnohých príslušníkov buržoázie a robotníctva tzv. *stredná trieda* („middle class“) ako hlavná trieda spoločnosti. Príslušníci tejto triedy sú silne individualisticky a liberalisticky založení, majú živelný odpor voči akýmkoľvek zmenám. Preto tam, kde sú v prevahe, víťazia konzervatívne tendencie a ideály. Táto trieda je proti *skutočnému socializmu*, ale sa oduševňuje za socializmus utopický („humánný“). Prívrženci tejto teórie tvrdia, že sa v spoločnosti vyrovnávajú protivy, utvára sa spoločný životný štýl — dôsledok zvyšujúcej technickej a kultúrnej úrovne. Niektorí (napr. francúzsky sociológ Crozier) dokonca tvrdili, že v kapitalizme vzniká nová trieda: štátna a verejná byrokracia ako protiklad k buržoázii i proletariátu. Ostro vystúpil proti marxistickej teórii tried najmä prof. N. G. Friedmann z columbijskej univerzity (USA). Dokazoval, že z hľadiska spoločenského vývinu nie je dôležitá ani výroba ani triedne vzťahy, ale otázka spoločenskej kontroly, upotreboval časté citáty z Lenina, Bucharina a i. Tvrdil, že okrem organizačnej, technickej a ekonomickej stránky v spoločenskom procese existuje ako závažnejší činiteľ — činiteľ právny a psychologický. Pre posúdenie spoločenskej únosnosti a hodnoty zriadenia je rozhodujúce: kde sa deje kontrola, vo verejnosti

a či v štátnom aparáte? Niektorí sociológovia tvrdili, že treba rozlišovať medzi verejným a súkromným vlastníctvom, že všeobecné záujmy majú stáť nad záujmami strán a nad všetkými záujmami majú stáť záujmy osobnosti. Sovietski delegáti (Kuznecov, Rumencev) uviedli, že *v otázke vlastníctva je podstatný rozdiel medzi socializmom a kapitalizmom*. Iba socializmus môže vyriešiť otázku vlastníctva (štátne, verejné, družstevné, individuálne). Pokiaľ ide o porovnávanie kapitalistického a socialistického zriadenia a najmä pokiaľ ide o perspektívu vývinu, prevaha je na strane socializmu. Pritom, pochopiteľne, pri veľkom sociálnom experimente môžu sa javiť aj chyby. No tieto nie sú rozhodujúce, ale *rozhodujúca je sama podstata zriadenia a smer spoločenského vývinu*. Delegáti zo socialistických krajín, najmä v diskusiách v sekcii i na osobitných posedeniach o problémoch marxizmu, vyvracali mnohé nesprávne názory buržoáznych sociológov. Uvádžali, že pre definíciu tried sú rozhodujúce vlastnícke vzťahy (pomer k výrobným prostriedkom) a nie výška príjmov, osobné vlastníctvo, presuny z jednej skupiny do druhej a pod. Je však správne *skúmať zmeny v triednej štruktúre* i presuny v rámci tried, podtried, skupín a vrstiev a treba venovať (na základe štatistiky, dokumentov, faktov, konkrétnych sociálnych výskumov) pozornosť aj tejto stránke problémov. No tieto okolnosti a tieto sprievodné javy *základných ekonomických a sociálnych zmien* nie sú rozhodujúce najmä z hľadiska triednej štruktúry.

Diskusie a pohovory s buržoáznymi sociológmi nás presvedčili o tom, že *marxistická sociológia, i v terajšom nie dosť hlbokom a konkrétnom rozpracovaní niektorých základných pojmov — ako teória historického materializmu — má nespornú a veľkú prevahu nad opisnou, štatistickou a observátorskou sociológiou*. Pre riešenie spoločenských problémov, najmä pre praktické riešenie s *politickým dosahom*, je dôležité, že marxistická sociológia vychádza zo spoločenskej praxe, zo všetkých súvislostí ekonomických, spoločenských, psychologických i politických, a nielen z empiricky úzko ohraničeného rozboru izolovaných sociálnych faktov. V marxistickej sociológii pojmy, teórie i metódy vznikajú z potrieb spoločenského vývinu, z praxe, aj keď sa často nedostatočne rozvíjali pre dogmatizmus, frázerstvo a slepé prijímanie citátov. Na druhej strane treba však povedať, že spojenie vedy so životom, s politikou, teória zasadená do širokého rámca praxe, podopretá politickou aktivitou — odstraňovala abstraktnosť a skepsu, tieto *typické znaky buržoáznej sociológie* a otvárala perspektívu spoločenského vývinu.

Marxistická sociológia ako teória marxistického výkladu spoločenských javov má aj tú prevahu, že v nej akosi *prirodzené, vnútornou logikou vznikala hierarchia problémov a stupnica dôležitých spoločenských činiteľov*, čo je neobyčajne dôležité z hľadiska aplikovania teoretických poučiek do spoločenského života. Takto sa teória a metódy rozvíjali v plnom súlade s potrebami spoločenskej a politickej praxe. Niet tu abstraktného rozboru *bezvýznamných empirických faktov* a neplodných špekulácií, ako je to v buržoáznej sociológii. Nesporné je však, že treba sa nám v najbližšej budúcnosti zamerať najmä *na zdokonalenie výskumných metód, na konkrétnu analýzu spoločenských javov*. Aj keď dogmatizmus, citáty a vulgarizátorské tendencie viedli k určitému zástoju v rozvoji spoločenskej vedy, jednako treba konštatovať, že aj touto okolnosťou marxistická sociológia bola chránená od prenikania škodlivých vplyvov niektorých teórií naoko lákavých. Nemožno uprieť, že marxistická sociológia je už svojím zvláštnym postavením v systéme spoločenských vied chránená od celého komplexu pôsobenia negatívnych činiteľov, retardačných vplyvov a síl, ktorým buržoázna sociológia nemôže vyhnúť (kabinetní učenci, teológovia, zapodievajúci sa problémami sociológie, bankári, šéfovia vlád ako oficiálni pred-

stavitelia na kongresoch, napr. na kongrese v Berg en Dale prítomnosť kráľovnej, princa, princezny atď.).

Ako typickú nielen pre posúdenie atmosféry, ktorá vládla napr. v Berg en Dale, ale aj pre pochopenie *podstatného rozdielu*, ako ku skúmanej problematike pristupuje buržoázna sociológia a filozofia na rozdiel od marxistickej sociológie, možno uviesť prednášku francúzskeho profesora filozofie G. Thibona na tému Filozofický základ medziludských vzťahov.

Základnými hodnotami nášho života, hovoril tento idealista, ktorý sa sotva dostal ďalej od Platónovej filozofie a názorov cirkevných otcov — je láska, dobro, krása. To, čo spája ľudí, to je spoločný transcendentný cieľ. Ludské vzťahy majú mať svoje korene vo vzájomnej sympatii. Čo spája ľudí, to je elán, túžba ľudí k jednotnému cieľu. Materiálne veci: fabriky, role, majetok, obchod atď. to vraj ľudí nespojuje, ale rozdvaja. Materialistické chápanie sveta vedie ľudstvo ku konkurencii, k bojom, k rozkladu spoločnosti. Najväčším nebezpečenstvom pre ľudstvo je vraj *myšlienka rovnosti*. Neexistuje ani dnes a neexistovala ani v minulosti a nebude existovať ani v budúcnosti nijaká rovnosť, rovnoprávnosť, ale len konvergencia. Už Aristoteles povedal: Niet nič horšieho, ako s nerovným zachádzať ako s rovným. Ludské vzťahy môžu byť ozdravené len *v zdravej náboženskej klíme* — sebeckosť možno prekonať len zbožštením. Ludský život nesmeruje k nijakým pozemským hodnotám. Podstata ľudského snaženia speje k čomusi, čo je *nad ľuďmi, nad vecami, nad prírodou, k tomu, čo je večné, k bohu*. Podobným tónom, záplavou najtemnejších fráz mystiky a iracionalizmu sa niesli aj iné prednášky.

Takéto *ultraidealistické* názory nie je ťažké vyvracať. No treba si uvedomiť, že sú *typické pre dnešné spoločenské myslenie kapitalistického Západu a že vlna mysticismu a novej religiozity sa prelieva vo všetkých oblastiach kultúry a vedecké* — i to „pokrokové“ v zmysle Západu — *myslenie nemôže stavať účinnú hrádzu proti nej*.

Marxistická veda o spoločnosti môže *veľmi ľahko čeliť* takýmto náhľadom, rôznym buržoáznym teóriám z oblasti filozofie, sociológie a psychológie. Potrebné je však viac ako dosiaľ *tvoriť* rozvíjať marxisticko-leninskú filozofiu a sociológiu a prekonávať zaostávanie v týchto vedách, vyvolané rôznymi príčinami, ale najmä obdobím dogmatizmu, frázerstva a citátomanie. Hlboká kritika buržoázných teórií aj v oblasti spoločenských vied nemôže sa zaoberať bez dôkladného poznania súčasného stavu buržoázných sociologických teórií a metód.

III

1. Potrebné bude u nás prediskutovať otázky historického materializmu ako marxistickej sociológie. Jeden z účastníkov kongresu v Amsterodame prof. Stanislav Ossowski napísal, že sociológia ako veda bola rehabilitovaná, a uviedol, že už Plechanov a potom Lenin používali často výraz sociológia. Aj akademik Nemčinov v Novej dobe (č. 44) píše, že je rozdiel v chápaní buržoáznej a marxistickej sociológie. Nie je však proti uvedeniu tohto názvu a žiada, aby sa dôkladnejšie študovali rôzne buržoázne sociologické teórie a metódy. Dôležité je, aby sa *marxistická sociológia rozvíjala ako veda teoretická a syntetická, na rozdiel od empirickej buržoáznej sociológie*. Potrebné je však prehlbovať výskum v oblasti procesov spoločenského života (skúmať konkrétne triedne presuny, zmeny spoločenských vrstiev, otázku využívania voľného času pracujúcich, vzťahy spoločenské, rodinné, priateľské, vplyvy rôznych faktorov — novín, rádia, kina atď.).

V súvisi s týmto sa vynára aj otázka prehĺbenia a vypracovania *konkrétnych metód sociológie* — metód sociálneho výskumu.

2. Už teraz treba začať s *prípravami na IV. svetový sociologický kongres, ktorý bude roku 1959 pravdepodobne v Amerike*. Bez ohľadu na to, či sa od nás na ňom zúčastní väčšia delegácia, treba včas pripravovať referáty.

Základná téma bude: Teoretické problémy sociológie. Aplikácia sociologických poznatkov v sociálnej praxi.

3. V súvisi s otázkou príprav na sociologický kongres treba riešiť aj otázku Sociologickej spoločnosti u nás. V rámci tejto alebo v spolupráci filozofických pracovísk ČSAV a SAV rozdiskutovať niektoré závažné otázky sociológie a výskumu (historický materializmus a marxistická sociológia, zásadné teoretické otázky, spresnenie základných pojmov, metódy).

4. Je nevyhnutne potrebné oboznamovať sa *so súčasným stavom bádania v oblasti buržoáznej sociológie* a s príslušnou odbornou literatúrou.

5. U mladých pracovníkov v oblasti sociológie klásť veľký dôraz na *znalosť svetových rečí* (predovšetkým ruštiny a angličtiny).

6. Pripraviť už na rok 1958 *konferenciu marxistických sociológov*. Prediskutovať otázku spolupráce, základné problémy teórie a metódy marxistickej sociológie, vydávanie marxistického časopisu pre filozofiu a sociológiu v svetových rečiach.

Prednesené na schôdzi Filozofického ústavu SAV dňa 8. novembra 1956.